

ORIGINALNI NAUČNI RAD

UDC 327(5-191.2)

POLUPOROZNI REGIONI U SVETSKOJ POLITICI: SLUČAJ SREDIŠNJE AZIJE

Miloš Popović
Central European University
Budimpešta, Mađarska

SAŽETAK

Ovaj članak polazi od pretpostavke Pitera Kacenstajna (Peter Katzenstein) da američka imperija utiče na poroznost regiona kroz procese globalizacije i internacionalizacije, ali i da regioni istovremeno oblikuju američku politiku. Proširujući Kacenstajnovu podelu na porozne i neporozne regione uvođenjem koncepta poluporoznih regiona, moj argument je da su ovi regioni više izloženi procesu globalizacije nego teritorijalizacije, da poseduju hibridni identitet i da su regionalne institucije oblikovane od strane spoljnih aktera. Ovi regioni su utoliko specifični jer ne podstiču američku moć niti joj se opiru već teže da je uravnoteže kroz apsorpciju spoljnih uticaja. Analitička opravdanost ovog koncepta i validnost argumenta su demonstrirani na slučaju oblasti Središnje Azije 1992-2010. analizom procesa koji su doveli do jačanja i opadanja američkog vojnog prisustva, ulaganja u naftni i gasni sektor i uticaja zapadnih NVO.

KLJUČNE REČI: regioni, moć, globalizacija, poluporozni, Kacenstajn, SAD, Centralna Azija

UVOD

Cilj ovog rada je da na osnovama konceptualnog okvira izloženog u delu Pitera Kacenstajna [Peter Katzenstein] *Svet regiona: Azija i Evropa u okviru Američke imperije* predstavi koncept *poluporoznog* (eng. *semi-porous*) regiona. Kacenstajn (2005) tvrdi da danas živimo u globalnom sistemu sastavljenom od *poroznih* regiona koji je presudno oblikovan procesima internacionalizacije i globalizacije u vremenu američke imperije. Drugim rečima, kompresija vremena i prostora kroz svetski sistem i ubrzanje međudržavne saradnje delimično čini regione poroznim. Američke vrednosti i interesi se emituju posredstvom međunarodnih trgovinskih dogovora,

regionalnih inicijativa i organizacija, i kroz svetske i regionalne NVO. Ovo predstavlja neteritorijalnu dimenziju američke moći. Štaviše, poroznost regiona se produbljuje „vertikalnim odnosima koji povezuju središnje (core) regionalne države sa Amerikom, regione sa podregionima, i Ameriku sa regionima“ (*Isto*, 1). Na primer, američke vojne baze se nalaze u 150 država širom sveta. Prema Kacenstajnu, ova sila predstavlja teritorijalnu dimenziju američke moći. Prema tome, horizontalna rasprostranjenost i vertikalna kompozicija materijalnih i normativnih uticaja podstiču stvaranje poroznih regiona.

Međutim, kako i sam Kacenstajn lucidno zapaža, pored Evrope i Jugoistočne Azije porozni regioni su izuzetak. Pored njihove izloženosti američkoj imperiji, mnogi regioni poput Afrike, Bliskog istoka i Latinske Amerike izgleda da se suprotstavljaju američkoj neteritorijalnoj moći. Prvo, to se dešava jer ne postoji središnja država sposobna da usidri sopstveni region u okvire američke imperije. Drugo, posebni identiteti i sopstvena regionalna institucionalizacija pomažu u pružanju otpora američkoj neteritorijalnoj i teritorijalnoj moći na nivou država i društava tih regiona. Samim tim, američke veze sa drugim regionima su dosta slabije nego u slučaju poroznih regiona. Dakle, regioni mogu biti i *neporozni*.

Pored toga, u ovom radu tvrdim da u svetskoj politici mogu postojati i poluporozni regioni koji su prostorne i normativne konstrukcije postavljene na rubu američke imperije i na razmeđi između poroznih i neporoznih regiona. Suprotno poroznim regionima, poluporozni nemaju središnju državu, ali su pod uticajem jednog ili više spoljnih pretendena na mesto središnje države koji utiču na unutrašnju dinamiku regiona. Ovi regioni su, stoga, više imuni na američku teritorijalnu moć. Za razliku od neporoznih regiona (npr. Latinska Amerika, Bliski istok), međutim, poluporozni entiteti nemaju ujedinjujući regionalni identitet koji može lako da se odupre američkoj neteritorijalnoj moći. Oni su zbog toga izloženi većem uticaju globalizacije i internacionalizacije. Nadalje, poluporozni regioni su apsorberi: njihova dinamika je isprepletena sa dinamikom poroznih regiona, kao što su Evropa ili Jugoistočna Azija, kao i sa dinamikom neporoznih regiona, ali nikada nisu sami dovoljno koherentni da bi postali ujedinjeni. Ovo je usled hibridnog regionalnog identiteta koji je konstantno oblikovan i preoblikovan od strane regionalnih država i rubnih regiona i sila. Konačno, uloga poluporoznih regiona je takođe posebna. Dok porozni i neporozni regioni nastoje da se prilagode, odnosno suprotstave, američkoj imperiji, poluporozni regioni teže difuziji američke moći i moći drugih spoljnih sila. Difuzna uloga podrazumeva da se poluporozni regioni prilagođavaju američkoj neteritorijalnoj i teritorijalnoj moći, ali i da poseduju tendenciju za rasplinjavanjem sposobnosti SAD da oblikuje region prema svom normativnom i materijalnom kalupu. Ova tenden-

cija je više verovatna kada američka imperija zauzima ekspanzivan stav, podjednako u materijalnom pogledu (npr. izgradnja novih vojnih baza i ulaganje u ekonomiju regiona) i u normativnom smislu (npr. širenje demokratije), prema poluporoznim regionima. Srž ove uloge ogleda se u održavanju ravnoteže između spoljnih sila tako da nijedan akter ne može jednostrano da oblikuje i nameće regionalni identitet i dinamiku.

Kako bi demonstrirao gore pomenute odlike i ulogu poluporoznih regiona, ovaj članak se bavi primerom savremene Središnje Azije i njihovim odnosom sa američkom imperijom.¹ U skladu s tim ovaj rad je podeljen u četiri odeljka. U prvom delu razmatram različita značenja i funkcije regiona u literaturi o regionalizmu. Nadograđujući se na Kacensstajnovu razlikovanje između poroznih i neporoznih regiona, u drugom odeljku uvodim pojam poluporoznih regiona koji popunjava konceptualnu prazninu u ovoj dihotomiji. Empirijski, svrha uvođenja ovog pojma je demonstrirana u trećem i četvrtom delu ovog rada na primeru zemalja središnje Azije sa osvrtom na uticaj američke teritorijalne i neteritorijalne moći na Središnju Aziju usled suprotnih uticaja Rusije, Kine i islamskog sveta. Poseban akcenat stavljen je na difuznu ulogu Središnje Azije kroz analizu političko-bezbednosne, ekonomske i normativne diverzifikacije nasuprot rastućem idejnom i materijalnom pritisku američke imperije. Ovaj članak zaključujem ukazivanjem na druge entitete koji bi mogli da se uklupe u pojam poluporoznih regiona.

POJAM REGIONA

Proučavanje regiona postao je važan pravac u međunarodnim odnosima. Pojedini autori čak smatraju da studiranje regiona predstavlja dominantan trend u međunarodnim studijama (Shaw i Soderbaum 2003, 1). Značaj regiona delom raste zahvaljujući brzom razvoju svetske trgovine i širenju preferencijalnih trgovinskih sporazuma na regionalnoj osnovi kao što su NAFTA i CEFTA. Rastuća uloga regiona može se pripisati i njihovom uticaju na oblikovanje svetskog poretka: regioni postaju svojevrsni „komplementarni sloj upravljanja (*governance*)“ (Fawcett 2004) zahvaljujući regionalnim akterima (vladinim i nevladinim organizacijama) koji na sebe preuzimaju političko-bezbednosne, ekonomske i ideološke zadatke. Očigledan primer slojevite funkcije regiona u oblikovanju svetskih tokova je Evropska unija, u kojoj su državni, podržavni i naddržavni igrači deo regiona ali i utiču na stvaranje i oblikovanje drugih regiona (npr. kroz politiku tzv. evropskog susedstva).

1 U ovom radu Središnja Azija obuhvata Kazahstan, Kirgistan, Tadžikistan, Turkmenistan i Uzbekistan.

Ova višeslojevitost regiona stvara problem prilikom njihovog definisanja. Pod regionom se obično podrazumeva određen broj država koje su međusobno povezane geografskom blizinom i određenim nivoom međuzavisnosti (Nye 1987, 5–8). Znatno šire određenje ovog pojma obuhvata države koje poseduju zajedničke jezičke, etničke, kulturološke, istorijske i društvene veze (Hettne 2005, 3). Naposljetku, regioni su često definisani kao složene društvene konstrukcije prožete i materijalnim i idejnim elementima uključujući promenjivu ljudsku praksu i diskurse (Paasi 2009). U ovom radu regioni su određeni podjednako materijalnim (geografija i međuzavisnost) i nematerijalnim (identitet i institucionalizacija) činiocima. Regioni obuhvataju tri sastavna elementa: geografsku blizinu, identitet i institucionalizaciju.

Pri definisanju regiona, geografsko određenje ne treba unapred odbaciti jer bez određenih teritorijalnih ograničenja razmatranje regionalnih institucija i procesa postaje gotovo nemoguće (Hurrell 1995, 39–42). Polazna osnova za određenje regiona središnje Azije je upravo geografska. Pet država, konstitutivnih članica srednjoazijskog regiona, povezane su zajedničkom postsovjetskom prošlošću, turkofonskim jezicima i sličnim tradicijama, intenzivnom (legalnom i nelegalnom) trgovinskom razmenom, sporovima oko rečnog toka Sir Darje i Amu Darje i zajedničkim bezbednosnim pretnjama (kao što je verski fundamentalizam). Središnja Azija se ponekad geografski određuje kao sastavni deo tzv. postsovjetskog regiona u koji spadaju i ostale zemlje bivšeg SSSR-a (npr. Buzan i Waever 2003). Ovo određenje je legitimno, uzimajući u obzir zajedničku kolektivnu prošlost, ali poseduje i dve slabosti. Prvo, svrstavanje raznih delova nekadašnjeg SSSR-a pod jedan region analitički samo zamenjuje državu znatno apstraktnijom formom regiona bez uvida u osobenosti raznih delova. U pogledu kulturnih tekovina, a pod tim podrazumevam jezik, veru i običaje, Središnja Azija se razlikuje od npr. Kavkaza i postsovjetskog zapada (Ukrajina, Belorusija i Moldavija) u tolikoj meri da im zajedničku komunikaciju omogućuje ruski jezik. U pogledu ekonomske međuzavisnosti situacija nije drugačija. Dok Središnja Azija poseduje čvrste ekonomske veze sa Rusijom, utoliko su one znatno slabije u odnosu na ostatak bivšeg sovjetskog bloka.² Najzad, u pogledu bezbednosnih pretnji u pitanju je više različitih regiona. Kavkaz je poprište međunarodnih sukoba (Azerbejdžan—Jermenija i Gruzija—Rusija) i separatizma (Nagorno Karabah, Abhazija, Južna Osetija, Čečenija), postsovjetski zapad pati od separatizma (Pridnestrovje) dok Središnja Azija ne pati ni jedne od ovih pretnji ali je zato pod povremenim rizikom od preliivanja radikalnih grupa iz Avganistana.

Drugi nedostatak određenja oblasti središnje Azije kao dela monolitnog postsovjetskog regiona leži u ugrađenom jednodimenzionalnom

2 Videti Tabelu 3 za više detalja.

shvatanju pojma. Definisanje regiona u materijalnom smislu, bilo da je reč o pretnjama, trgovini ili geografskom položaju je nedovoljno. Materijalni činioци ne pružaju odgovor na pitanje šta čini regione, odakle potiču i kako se odnose prema međunarodnom sistemu. Oni su ljuštura koja je ispunjena određenim kulturološkim sadržajem i društvenim interakcijama. Necelishodno je, dakle, svrstati zemlje središnje Azije (ali i druge regione) pod određenu celinu ukoliko je unutrašnji i spoljni politički odlučioци izgrađuju i zamišljaju kao posebnu tvorevinu. Da bismo razumeli nastanak i ulogu regiona, potrebno je dakle razmotriti projekciju regionalnog identiteta: kako regionalni akteri vide region, a kako ga spoljni akteri doživljavaju.

Identitet je bitan deo definisanja regiona zato što politički aktivisti (vladini i nevladini) uz regione uvek nadovezuju „određena prostorna i vremenska samoodređenja (...) i vrše diseminaciju tih samoodređenja ka drugim akterima” (Neumann 1994, 8). Metodološki gledano, određenje identiteta apstraktnih tvorevina kao što su regioni nije lako. Diskursi regionalnih aktera su promenljivi, različiti i suprotstavljeni te regionalni identitet često izmiče „objektivnim merilima” (*Isto*, 38). Ovaj rad uzima u obzir ovu fluidnost regionalnog identiteta tretirajući ga kao stalni proces definisanja i redefinisavanja vrednosti i normi od strane unutrašnjih i spoljnih aktera. Prateći zahtev parsimonije, regionalni identitet je određen kao „odsečak” percepcija regionalnih i spoljnih aktera koji predstavlja dominantan diskurs u posmatranom trenutku.

Oblikovanje regiona vrši se naposljetku, pored percepcija, i izgradnjom regionalnih institucija. Često se regionalne institucije poistovećuju sa regionima: EU sa Evropom, a ASEAN sa jugoistočnom Azijom itd. Ovakvo određenje dovodi do pojmovne zabune jer se regioni, relativno stabilne tvorevine, izjednačavaju sa *regionalizmom*, procesom saradnje i koordinacije u okviru određenih regiona.³ Regioni postoje i bez institucija (Fawn 2009, 13), mada je stepen institucionalizacije, koji podrazumeva utemeljenost formalnih pravila i struktura u praksi regionalnih država, važan kvalitet regiona. Pojedine regionalne institucije, kao što su Višegradska grupa (Poljska, Češka, Mađarska i Slovačka) ili Organizacija za crnomorsku ekonomsku saradnju (BSEC) i pored razvijenih formalnih tela i pravila deluju kao labave strukture sa samitima kao najvišim oblikom organizovanja. Odluke ovih organizacija postavljaju slaba ograničenja na ponašanje regionalnih aktera i uglavnom su bilateralne prirode. Sa druge strane, institucije mogu imati visoko specijalizovana tela čije odluke stvaraju izvesne obaveze za regionalne aktere i pravila su multilateralne prirode, kao što je to slučaj sa EU ili ASEAN. Postoje, naravno, i međuslučajevi kao

3 Više o razlici između regiona i regionalizma pogledati u: Fawcett (2004, 431–436).

što su Arapska liga ili Organizacija afričkog jedinstva (OAU), gde visoka specijalizacija ne podrazumeva i uticajna regionalna tela. Sprovođenje odluka je ovde povereno državama, a sporazumi su uglavnom bilateralne prirode. Najzad, pojedine institucije organizuju i vode regionalni akteri (npr. Arapska liga ili Organizacija afričkog jedinstva) dok druge održavaju u životu prvenstveno spoljni akteri, mahom velike sile (kao što je slučaj sa institucijama Središnje Azije). Ova dva svojstva regionalnih institucija određuju koliko su regioni uspešni u promovisanju svoje posebnosti.

TEORETSKO SHVATANJE AKTIVNOSTI REGIONA

Ulogu regiona u međunarodnoj politici možemo posmatrati na osnovu tri široka pristupa u međunarodnim odnosima: sistemski pristup (neorealizam/neoliberalizam), konstruktivizam i novi regionalizam.⁴

Sistemski pristup ističe uticaj spoljnih faktora (sistem međunarodne vojne moći, međuzavisnost i globalizacija) kao presudne u nastanku, oblikovanju i funkcionisanju regiona. Ovaj pristup se može grubo podeliti na dva tabora, neorealizam i neoliberalizam, koje najkraće rečeno odvaja debata oko toga da li je za funkcionisanje regiona bitnija „tvrda” (vojna) ili „mek” (ekonomska) moć. Ukratko, neorealisti smatraju da je mogućnost širenja regiona i regionalne saradnje slaba bez velikih sila, dok neoliberali smatraju da procesi međuzavisnosti i globalizacije istovremeno smanjuju i povećavaju tražnju za regionalizmom povećavajući centripetalnu moć međunarodnih institucija.

Za neorealizam presudan uticaj na konstrukciju i funkcionisanje regiona leži u raspodeli moći na međunarodnom nivou (Waltz 1979). Autori kao što su Džozef Griko [Joseph Grieco] (1990), Robert Gilpin [Robert Gilpin] (1981) i Stiven Krasner [Stephen Krasner] (1991) smatraju da distribucija vojne sposobnosti između velikih sila utiče na saradnju u okviru regiona posebno ako se ima u vidu raspored dobiti između aktera. Prema poznatoj formulaciji ove ideje u vidu teorije hegemonске stabilnosti, razvoj regiona je javno dobro koje obezbeđuje hegemon, država koja ima asimetrične vojne sposobnosti u odnosu na ostale regionalne aktere. Zahvaljujući svojim sposobnostima hegemon preuzima vođstvo u obezbeđenju regionalne saradnje i sankcija za one koji ne poštuju pravila. U ovom izrazito pesimističkom i materijalnom shvatanju regiona, koji se katkad poistovećuju sa regionalnim institucijama, ne treba očekivati širenje regiona ukoliko taj proces nije nametnut spolja. Bez jakog spoljnog igrača koji nameće pravila ponašanja regioni stagniraju jer regionalni akteri uvek brinu kolika će biti dobit onog drugog ukoliko

4 Ova tri pravca nisu nikako jedini teoretski okviri u međunarodnim odnosima niti je ovakva podela u potpunosti objektivna. U okviru ovih pravaca postoji mnogo teorija koje imaju različite epistemološke i ontološke osnove.

se odluče za saradnju. Po Grikovim rečima, „glavni cilj država u bilo kom partnerstvu je da spreče druge da poboljšaju sopstvene relativne sposobnosti” (Grieco 1988, 498). Posledica nedostatka hegemonu je sumnja u namere onog drugog, varanje prilikom saradnje i sukob. Prema realizmu, u takvim okolnostima regionalna saradnja je nemoguća.

Spoljne sile su bitne u oblikovanju regionalne dinamike. Rusija utiče na stvaranje carinske unije i konsolidaciju sopstvenog vojnog bloka koristeći status velike sile. Međutim, tvrdnja da je bez hegemonu funkcionisanje regiona nemoguće je u suprotnosti sa mnogobrojnim primerima kao što su Bliski istok, južna i jugoistočna Azija koji su se razvili izvan plašta neke velike sile. To ne znači da velike sile nemaju nikakav uticaj na dinamiku ovih i sličnih regiona. Naprotiv, američka vojna moć teoretski može da dosegne bilo koji kutak planete. Moj argument je da je uticaj velikih sila neravnomeran, promenljiv i podložan transformaciji od strane samih regiona. U tom smislu, regionu mogu nastati i kao odgovor na potencijalnog hegemonu. Regionalni igrači se okupljaju u okviru regionalnih inicijativa da bi uravnotežili moć dominantne sile. Tako je, na primer, Savet za saradnju zemalja zaliva (GCC) nastao kao protivteža Iranu. Osim toga, regionu se razvijaju kao pokušaj malih regionalnih igrača da izvuku materijalnu korist od okolnih hegemonu uz prihvatanje njihove prevlasti. Najbolji primer su srednjoazijske zemlje koje koriste bojazan Rusije i Kine od rastuće američke uloge u regionu da bi modernizovale svoj arsenal i stratešku industriju.

Prema tome, regionu nisu pasivne konstrukcije koje proizvoljno oblikuju velike sile, kao što to tvrdi neorealizam. Sve je više autora koji kritikuju ovako uprošćenu ideju regiona ističući da se ubrzano stvaraju funkcionalne celine koje prevazilaze tradicionalne državne granice na ekonomskom, bezbednosnom i društvenom planu (Keating 2010, 56). Na bazi izmenjenog realizma, Bjuzan [Buzan] i Vejver [Waevers], (2003) ukazuju na nove bezbednosne pretnje, aktere i referentne objekte koji su analitički postavljeni između međunarodnog sistema i državnih granica. Iako Bjuzan i Vejver ispravno ukazuju na činjenicu da regionu retko zamenjuju državu kao aktera u međunarodnom sistemu, oni istovremeno odbacuju (kao i realizam) regione kao potpune aktere koji mogu da ograniče ili regulišu ponašanje mnogih državnih i nedržavnih aktera.

Neoliberalizam ističe, poput neorealizma, uticaj strukturnih faktora na funkcionisanje regiona, ali predlaže da ekonomska međuzavisnost i globalizacija imaju presudnu ulogu u tom procesu. Argument neoliberalu je sledeći. Povećana trgovinska razmena stvara ekonomsku međuzavisnost. Informatička i tehnološka revolucija dovode do ubrzanja razmene informacija, ideja i znanja učvršćujući materijalnu infrastrukturu na kojoj počiva ekonomska međuzavisnost (Keohane i Nye 1989, 251). Zahvaljujući globalnim tržišnim silama i dejstvu gore navedenih faktora stvaraju se

transnacionalni pokreti, institucije i zajednice, koji regulišu razne globalne probleme od zaštite životne sredine do bezbednosti. Države polako gube centralnu ulogu u procesu odlučivanja u korist ovih transnacionalnih aktera, dok je uticaj na regione ambivalentan. Sa jedne strane, stvaranje globalnih institucija potiskuje lokalne probleme na marginu postavljajući globalne zadatke (terorizam, humanitarne katastrofe, globalno zagrevanje) na vrh svog dnevnog reda. Nominalno regionalne institucije kao što je OEBS su vezane za zapadne vrednosti i interese postavljajući ograničenje na rast i razvoj regiona (Hurrell 1995, 45). Sa druge strane, međuzavisnost i globalizacija podstiču stvaranje i funkcionisanje regiona, jer globalni problemi traže lokalne odgovore. Posledice određenih globalnih problema, kao što su suša ili trgovina ljudima, najviše se osećaju na regionalnom nivou i iz tog razloga će vlade biti prinuđene da pronađu adekvatne odgovore na ove izazove (*Isto*, 46). Prema tome, i pored rastuće uloge globalnog nivoa, neoliberalizam ostavlja prostor za regionalne inicijative, mere i standarde koji doprinose rešavanju globalnih problema.

Neoliberalizam, kao i neorealizam, ostavlja malo prostora za subjektivitet regiona; umesto toga, sistem vojne moći i ekonomske povezanosti predstavljaju neumoljive sile. Konstruktivizam (ili kognitivizam) nastoji da spusti analizu sa sistemskog na nivo samih aktera i da pokaže kako međunarodni igrači međusobno oblikuju svoje vrednosti, preference i interese. Za razliku od pristalica neorealizma i neoliberalizma, koji pretpostavljaju da su ove kategorije stalne, konstruktivisti smatraju da je ponašanje aktera u međunarodnoj politici promenljivo i da proizlazi iz društvenih interakcija. Regioni su proizvod konstantnog definisanja i redefinisania od strane regionalnih i spoljnih igrača; kroz ovaj proces regioni stiču svoje značenje i izgrađuju sopstveni identitet (Kolodziej 2007, 271). Drugim rečima, regioni nisu objektivne činjenice već društvene konstrukcije. Veza između regiona i aktera je povratna: ne samo da akteri oblikuju određeni region, već i taj region oblikuje identitete, preference i interese aktera (Wendt 1999, 79). Dakle, regioni ne postoje nezavisno od konstruisanih normi, uverenja, prakse i institucija.

Raspakujući „crnu kutiju” sistemskog pristupa, konstruktivizam otkriva kompleksnost aktera u međunarodnoj politici. Ipak, izostavljajući uticaj vojne moći i globalizacije konstruktivizam zanemaruje mogućnost da identitet aktera bude proizvod spoljnih činilaca o kojima pišu pristalice sistemskog pristupa. Možda određeni regioni, kao što su zapadna Evropa i jugoistočna Azija, imaju „razvijeniji” identitet zahvaljujući povoljnoj bezbednosnoj situaciji, dok pojedini, poput podsaharske Afrike ili južne Azije ga ne mogu razviti upravo zbog stalnih bezbednosnih pretnji sa državnog i podržavnog nivoa. Da bismo shvatili ulogu regiona treba, dakle, razmotriti i sistemske i subjektivne činioce. Iz tog razloga, ovaj rad

se nadovezuje na treći pristup, tzv. „novi regionalizam” koji vrši sintezu materijalnih i normativnih faktora.

Novi regionalizam poseduje eklektičku bazu: u ovom pristupu regioni nastaju i stižu svoju funkciju kroz interakciju intersubjektivnih i materijalnih činilaca (Hurrell 1995). Cilj ovog pravca je da izgradi analitički most između sistemskog i konstruktivističkog pristupa prihvatajući argumente obe strane. Tako pristalice novog regionalizma preuzimaju konstruktivističko shvatanje da su regioni društveno konstruisani. Hetne [Hettne] i Soderbaum [Soderbaum] ističu značaj regionalnih aktera, posebno transnacionalnih, u oblikovanju regionalizma. Istovremeno, novi regionalizam prihvata postojanje materijalnih faktora, kao što su vojna sila i globalizacija, koji postoje izvan društvene interakcije. Pojedini autori, na primer, smatraju da regionalizam nastaje kao posledica vojne i ekonomske međuzavisnosti. Ašarija [Acharya] i Džonston [Johnston] (2007) tvrde da izvor regionalnih grupacija, aktera i organizacija možemo pronaći u globalizaciji koja podstiče rast unutrašnjih regionalnih veza koje zaobilaze državu. Soderbaum, sa druge strane, ističe da je regionalizam sastavni deo onoga što nazivamo globalizacija: po njemu, regioni se odlikuju slojevitošću i tesnim međusobnim vezama.

Piter Kacenstajn predlaže parsimoničan model koji može pomoći da razumemo ovu interakciju između spoljnih sila, regiona i regionalnih aktera. Kacenstajn smatra da je ceo svet sastavljen od regiona različitog kvaliteta. Sa jedne strane su *porozni* regioni koje presudno formiraju i oblikuju spoljne sile, pre svega procesi internacionalizacije (transnacionalni karakter bezbednosnih problema i ubrzano povećanje ekonomske međuzavisnosti) i globalizacije, u čijem je centru glavni pokretač koji on naziva američkom imperijom. S jedne strane, regioni postaju porozni usled kompresije vremena i prostora gravitirajući prema američkom uticaju. Regioni su izloženi globalnoj difuziji američkih vrednosti i interesa posredstvom međunarodnih trgovinskih aranžmana, regionalnih inicijativa i organizacija, kao i članstvom u svetskim i regionalnim NVO. Ovo predstavlja neteritorijalnu dimenziju američke moći. Sa druge strane, poroznost regiona se produbljuje „vertikalnim odnosima koji povezuju središnje (core) regionalne države sa Amerikom, regione sa podregionima, i Ameriku sa regionima“ (Katzenstein 2005, 1). Na primer, američke vojne baze se nalaze u 150 država širom sveta. Ova sila predstavlja teritorijalnu dimenziju američke moći. Prema tome, horizontalna rasprostranjenost i vertikalna kompozicija materijalnih i normativnih uticaja podstiču stvaranje poroznih regiona.

Kako regioni postaju porozni i da li postoje regioni drugih kvaliteta? Kacenstajnov odgovor je da regioni postaju porozni zahvaljujući postojanju središnje države koja je sposobna da usidri sopstveni region u okviru američke imperije, i zahvaljujući postojanju posebnog identiteta i

regionalnoj institucionalizaciji. Prema tome, regioni koji ne poseduju sve navedene osobine su mahom *neporozni* i odlikuju se nastojanjem da se suprotstave američkoj teritorijalnoj i neteritorijalnoj moći.

Moj argument je da je ova dihotomija nepotpuna i da bismo bolje razumeli odnos regiona prema američkoj moći treba da razmotrimo kategoriju koja je između ova dva ekstrema – poluporozne regione. Nasuprot poroznim regionima, poluporozni nemaju središnju državu, ali su pod uticajem jedne ili više spoljnih sila koje nastoje da preuzmu tu ulogu na sebe. Iz tog razloga, poluporozni regioni su više imuni na američku teritorijalnu moć od poroznih regiona. Za razliku od neporoznih regiona, međutim, poluporozni entiteti imaju heterogeni regionalni identitet koji je više izložen američkoj neteritorijalnoj moći, to jest procesima globalizacije i internacionalizacije. Osim toga, poluporozni regioni su apsorberi: njihova dinamika je isprepletena sa dinamikom poroznih regiona, kao što su Evropa ili jugoistočna Azija, kao i sa dinamikom neporoznih regiona, ali nikada nisu sami dovoljno koherentni da bi postali ujedinjeni. Ovo je usled hibridnog regionalnog identiteta koji je konstantno oblikovan i preoblikovan od strane regionalnih država i rubnih regiona i sila. Naposljetku, poluporozni regioni imaju specijalnu funkciju u svetu regiona. Za razliku od poroznih regiona, koji prihvataju centripetalnu silu američke imperije, i neporoznih regiona koji se toj sili suprotstavljaju, poluporozni regioni teže difuziji američke moći i moći drugih spoljnih sila. Difuzna uloga podrazumeva da se poluporozni regioni isprva prilagođavaju američkoj neteritorijalnoj i teritorijalnoj moći, ali i da poseduju tendenciju za rasplinjavanjem sposobnosti SAD da oblikuje region prema svom normativnom i materijalnom kalupu. Ova tendencija je više verovatna kada američka imperija zauzima ekspanzivan stav, podjednako u materijalnom pogledu (npr. izgradnja novih vojnih baza i ulaganje u ekonomiju regiona) i normativnom smislu (npr. širenje demokratije), prema poluporoznim regionima. Srž ove uloge ogleda se u održavanju ekvilibrijuma između spoljnih sila tako da nijedan akter ne može jednostrano da oblikuje i nameće regionalni identitet i materijalnu dinamiku.

POLUPOROZNI REGION U SVETSKOJ POLITICI: SREDIŠNJA AZIJA NASUPROT AMERIČKOJ IMPERIJI

Ovaj odeljak govori o osobinama poluporoznih regiona kroz poređenje sa poroznim i neporoznim regionima u Kacenstajnovom pojmovnom okviru i posebno kroz primer Središnje Azije. Ističem da poluporozni regioni poseduju posebne odlike u pogledu tri dimenzije (nivo američke moći, preovlađujući regionalni identitet i priroda regionalne institucionalizacije) i da zemlje iz središnje Azije u velikoj meri potpadaju pod ove kriterijume (pogledajte Tabelu 1). Prema tome, Središnja Azija kao poluporozni region više

je podložna američkoj neteritorijalnoj nego teritorijalnoj moći, poseduje hibridni identitet i eksterno podržanu institucionalizaciju. Budući da su poluporozni regioni često postavljeni na razmeđu između drugih regiona i sila, očekivano je da budu izloženi teritorijalnoj moći raznih centara. Vojne baze i ulaganja u regionalnu infrastrukturu bi trebalo pre da budu diverzifikovane između stranih sila nego da budu čvrsto vezane za jednu silu.

Tabela 1: *Porozni, poluporozni i neporozni regioni u svetskoj politici*

	Porozni (Evropa, Jugoistočna Azija)	Poluporozni (Središnja Azija)	Neporozni (Bliski Istok)
Teritorijalna moć SAD	Visoka (sred. država)	Niska (bez sred. države)	Niska (bez sred. države)
Neteritorijalna moć SAD	Visoka (i države i društva su pod značajnim uticajem)	Srednja (društva su pod većim uticajem nego države)	Niska (i države i društva su pod malim uticajem)
Dominantni regionalni identitet	Poseban („evropski“, „azijske vrednosti“)	Hibridan („istok/zapad“, „Evropa/Azija“)	Poseban („arabizam“)
Institucionalizacija	Sopstvena (EU, ASEAN)	Spoljna (Evroazijska ekonomska zajednica, ŠOS)	Sopstvena (Arapska liga)
Uloga	Širenje moći SAD	Difuzija moći SAD	Otpor moći SAD

Prema tome, teritorijalna moć američke imperije bi trebalo da bude manje naglašena. Isto tako, ako ću oblast središnje Azije klasifikovati kao poluporozni region, dva indikatora bi trebalo da imaju niske vrednosti. Prvo, iako je vojska SAD postavljena u Kirgistanu, a postoji i mali kontingent nemačkih vojnika u susednom Uzbekistanu, teritorijalna moć američke imperije je generalno slaba.⁵ Uprkos osnivanju Srednjoazijskog bataljona 1995. godine pod pokroviteljstvom NATO, i uprkos članstvu Kazahstana, Kirgistana, Tadžikistana i Uzbekistana u Parnerstvu za mir, vojna saradnja SAD i zemalja središnje Azije postoji samo na papiru (Weitz 2008, 37). Rusija izgleda kao daleko ozbiljniji igrač u pogledu baza i saveza. Kremlj kontroliše tri vojne ispostave u regionu (Kazahstan, Kirgistan, i Tadžikistan) i okuplja četiri srednjoazijske države (sve osim Turkmenistana) u moskovskoj alijansi pod nazivom Organizacija ugovora o kolektivnoj bezbednosti

5 Najjasniji primer ove slabosti je odluka vlade Uzbekistana iz 2005. da izbaci američke trupe iz vazduhoplovne baze Kvarši-Hanabad (K2).

(OUKB). Drugo, prema podacima izloženim u Tabeli 2, strane direktne investicije (SDI) koje dolaze iz SAD i zapadnih zemalja izgledaju impresivno i neprikosnoveno. Ova informacija nije iznenađujuća imajući u vidu značaj tehnologije za razvoj privreda u središnjoj Aziji. Ipak, slika postaje izbalansirana kada uzmemo u obzir još jedan indikator teritorijalne moći koji Kacenstajn koristi, a to je obim međunarodne trgovine (pogledati Tabelu 3). U ovom slučaju regionalni akteri uspevaju da diverzifikuju svoju trgovinu prema drugim partnerima, posebno prema Rusiji, što se poklapa sa mojom procenom da postoji velika verovatnoća da će poluporozni regioni nastojati da kanališu svoju ekonomsku zavisnost. Uticaj američke teritorijalne moći, stoga, izgleda da vremenom varira sa tendencijom da se rasplina.

Tabela 2: *Zapadne SDI u regionu (1993-2003)*

Zemlja	Kazahstan	Kirgistan	Tadžikistan	Turkmenistan	Uzbekistan*
Nivo zapadnih SDI (%)	62,2	71,3	68,9		49,9
	1. SAD, 33,7 2. UK, 14,8 3. ITA, 4,1 4. KND, 3,1 5. JPN, 2,4 6. NEM, 2,1	1. KND, 38,1 2. SAD, 14,1 3. UK, 9,3 4. NEM, 6,8 5. HOL, 1,5 6. ITA, 1,5	1. UK, 44,9 2. ITA, 20,5 3. LUKS, 1,9 4. HOL, 1,6	Nema podataka	1. SAD, 36,6 2. UK, 10,5 3. JPN, 2,7 4. NEM, 0,1

Izvor: UNCTAD

*Podaci su dostupni samo za 1997. godinu:

<http://www.unctad.org/en/docs/poiteiipm13.en.pdf>.

Tabela 3: *Robni trgovinski partneri srednjoazijskih republika za 2009. godinu-izvoz i uvoz (% od ukupne vrednosti izvoza/uvoza)*

Zemlja	Kazahstan	Kirgistan	Tadžikistan	Turkmenistan	Uzbekistan*
Izvoz prema odredištu (%)	EU, 48,7 Kina, 13,6 Rusija, 8,2 drugi, 39,5	Švajcarska, 37,8 Rusija, 15,8 Kazahstan, 14,1 drugi, 42,3	Rusija, 37,4 EU, 35,3 Uzbekistan, 14,1 drugi, 14,2	Rusija, 41,1 EU, 19,3 Iran, 9,7 drugi, 29,9	Rusija, 17,1 Švajcarska, 8,9 Ukrajina, 8,4 drugi, 65,6
Uvoz prema glavnom izvoru (%)	Rusija, 31,3 EU, 27,4 Kina 12,6 drugi, 28,7	Rusija, 36,6 Kina, 20,8 EU, 11,2 drugi, 30,	Uzbekistan, 28,8 Rusija, 16,2 Ukrajina, 13,1 EU, 12,8 drugi, 29,1	Rusija, 14,3 Turska, 14,2 EU, 13,3 Ukrajina, 12,0 drugi, 46,2	Rusija, 26,5 J. Koreja, 12,9 Kazahstan, 9,4 drugi, 51,2

Izvor: STO, <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFHome.aspx?Language=E>

*Podaci su iz 2008.

Sa druge strane, američka neteritorijalna moć bi trebalo da bude više dinamična u odnosu na teritorijalnu, posebno u pogledu civilnog društva, ali ipak u utakmici sa drugim nedržavnim akterima. Kao i na primeru neporoznih regiona, država će biti pod znatno slabijim uticajem zato što je manje izložena američkoj teritorijalnoj moći. Tokom 1990-tih, mnoge američke formalne i NVO mreže su uspostavile uticaj u središnjoj Aziji i pored protivljenja vlada ovog regiona. Iako zapadne NVO i društvene mreže nisu toliko jako uspostavljene kao u drugim regionima (Tabela 4), njihov uticaj na demokratizaciju je verovatno ključan, što ilustruju dve revolucije u Kirgistanu.⁶

Tabela 4: *Meduregionalni indeks održivosti NVO (1998-2009)**

	2001	2004	2007	2009
Srednja Azija	4,8	4,6	4,7	4,8
Zapadni ZND i Rusija	5,0	4,7	4,7	4,6
Jugoistočna Evropa	4,2	3,8	3,7	3,7
Kavkaz	4,6	4,4	4,3	4,2

*Izvor: USAID, http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PNADS953.pdf, str. 231

Ipak, američka neteritorijalna moć potpomognuta procesima globalizacije izgleda da je rasplinuta između drugih sila. Poslovni jezik, politička interakcija i obrazovanje pripadaju ruskoj sferi; autoritarna politička kultura, zakonodavstvo i sekularne institucije su prožete ruskim političkim nasleđem; a regionalna privreda je i dalje tesno povezana sa ruskom. Istovremeno, kineski uticaj u regionu raste kroz ulaganja u hidrokarbonski i rudni sektor i kroz političko-bezbednosne aranžmane u okviru Šangajske organizacije za saradnju (ŠOS).⁷ Konačno, ne sme se umanjiti uticaj islama na identitet Središnje Azije. Uprkos nakalemljenom sekularizmu, vera i dalje igra važnu ulogu u unutarporodičnim odnosima, procesu socijalizacije i delom u

6 Od 1992. civilno društvo u Kirgistanu je sponzorisano od strane SAD na osnovu tzv. *Freedom Support Act*-a. U 2007. novčani iznos je premašio 23 miliona dolara. Ovaj zakon obuhvata i Kazahstan (14 miliona dolara), Tadžikistan (27 miliona), Turkmenistan (5,5 miliona) i Uzbekistan (17,8 miliona) sa ciljem „pomoći novim demokratijama u bivšem SSSR-u”. Ovaj zakon ne uključuje privatne fondove kao što su Freedom House, Open Society, i druga slična zapadna udruženja. Izvor: CRS Report for Congress: US assistance to the Former Soviet Union, 1 March 2007, <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL32866.pdf> (05/12/2010).

7 Interesantno, kineski ekonomski uticaj u regionu ubrzano raste. Samo u 2009. godini uzajamna trgovinska razmena je dostigla 13 milijardi dolara, što je vrlo blizu obimu trgovine koji ima najveći trgovinski partner zemalja središnje Azije, Rusija, sa 15 milijardi dolara.

obrazovanju. Nakon sticanja nezavisnosti u 1990-im, broj madrasa se znatno povećao. U Kirgistanu, na primer, u 2009. godini je bilo registrovano oko 3000 studenata na 52 madrase, dok je 4000 mladića iz Tadžikistana studiralo na nepriznatim religioznim školama u Pakistanu, Iranu i u arapskim zemljama bez znanja svoje vlade (EurasiaNet 2010). Prema tome, izgleda da je Središnja Azija pod uticajem mnogih centara neteritorijalne moći koji ne potiču nužno iz američke imperije.

Ovo vodi do druge bitne karakteristike poluporoznih regiona – hibridni identitet. Za razliku od poroznih i neporoznih regiona, koji poseduju posebne identitete u Kacenstajnovom okviru ali su u različitom odnosu sa američkom imperijom, poluporozni regioni su nekoherentni identitetski entiteti. Spoljni akteri drugačije shvataju region, a i same države regiona smatraju ga za prostorni i idejni konstrukt rasprostranjen između različitih svetova. Središnja Azija deli i ovaj atribut. Sa jedne strane, američki diskurs oblikuje središnju Aziju kao geopolitički i geoekonomske „luk nestabilnosti“ (evroazijski Balkan) koji je nekada bio deo Ruskog carstva (Brzezinski 1997). Rusko shvatanje regiona je opet drugačije: Središnja Azija je predstavljena kao širi Bliski istok zahvaljujući svojim islamskim korenima, ali isto tako i kao Rusijino „blisko inostranstvo“ u kome Moskva ima specijalne interese (Mankoff 2009, 11–53).⁸ Kineski pogled na identitet Središnje Azije odnosi se na shvatanje graničnog područja, gde je region zamišljen kao prastari deo vazalnog sistema Srednjeg kraljevstva koji je postojao pre ruske kolonizacije. U isto vreme, same države u središnjoj Aziji dele određene kulturne obrasce kao što su turkmensko poreklo jezika, i uticaj persijske i arapske kulture (Sengupta 2009, 68). To što su vekovima postavljeni na svojevrsnoj raskrsnici izgleda da je imalo uticaja na oblikovanje zajedničkog razumevanja regiona kao prostora „između“ drugih, pogotovo u kulturnom i geopolitičkom smislu:

Kada je reč o integraciji na nivou zemalja središnje Azije, ona ima posebna svojstva. Tokom svoje celokupne istorije narodi ovog regiona su se borili rame uz rame protiv dominacije stranih zavojevača. Predstavnici ovih naroda su uvek bili vođeni idejama nezavisnosti i stvaranja nezavisnih država. Ovi narodi su vekovima živeli na ogromnoj teritoriji poznatoj kao Turkistan (*Isto*).

8 Pojam „bliskog inostranstva“ podrazumeva postsovjetski prostor u kome Rusija ima posebne bezbednosne i ekonomske interese. Popularizovan tokom 1990-tih od strane ruskih nacionalista kao što je Vladimir Žirinovski, ovaj diskurs postao je sastavni deo ruske spoljne politike za vreme premijera Jevgenija Primakova, a često je spominjan i u dokumentima nacionalne bezbednosti tokom predsedavanja Vladimira Putina i Dimitrija Medvedeva.

Difuzija moći američkog imperijuma i hibridni identitet su nadomešteni spoljno nametnutom institucionalizacijom. To ne znači samo da su poluporozni regioni u nemogućnosti da uspostave sopstvenu organizaciju, već i da je institucionalizacija teško ostvariva bez podrške spoljnih država. Hibridni identitet, raznoliki uticaji i stalna regionalna rivalstva u velikoj meri omogućuju spoljno mešanje u regionalne procese. S jedne strane, ovo čini vezu sa američkom imperijom nestabilnijom u odnosu na porodne regione jer diverzifikacija alternativnih idejnih i materijalnih uticaja dovodi do diverzifikacije spoljnih politika zemalja ovog regiona. Institucije i politika EU su omogućene hegemonijom SAD, ali je sama ekonomska zajednica razvijena bez znatnog uticaja Vašingtona.

Većina srednjoazijskih političko-bezbednosnih tela (ZND, ŠOS i OUKB) i ekonomskih organizacija (EurAsEC) su osnovani i podržani od strane spoljnih igrača kao što su Rusija i Kina. Sa druge strane, diverzifikacija institucionalnih dogovora nije toliko podstaknuta otporom prema američkoj imperiji, kao u slučaju neporoznih regiona, nego nastojanjem da se balansiraju drugi uticaji. Ovo objašnjava zbog čega su srednjoazijske zemlje voljne da učestvuju u projektima pod pokroviteljstvom SAD uprkos njihovoj dugogodišnjoj orijentaciji prema Rusiji kao primarnom bezbednosnom i ekonomskom partneru.

Sve u svemu, tri gore navedene dimenzije poluporoznih regiona i posebno Središnje Azije konstituišu osnovu difuzivne uloge prema američkoj imperiji. Na koji način se ova uloga ostvaruje na ekonomskom, političko-bezbednosnom i normativnom planu razrađeno je u narednom odeljku.

SREDIŠNJA AZIJA I DIFUZNA ULOGA POLUPOROZNIH REGIONA

Mešovita izloženost američkoj neteritorijalnoj moći zajedno sa hibridnim regionalnim identitetom i spolja nametnutom regionalnom institucionalizacijom doprinosi difuznoj ulozi poluporoznih regiona. U ovom smislu, poluporozni regioni, posebno Središnja Azija, trebalo bi da vrše difuziju (nasuprot širenju poroznih regiona i otporu neporoznih) političko-bezbednosnog, ekonomskog i normativnog uticaja američke imperije i drugih okolnih centara moći. Difuzija američke moći je vrlo verovatna kada SAD i njihovi pridružni porozni regioni Evrope i jugoistočne Azije povećavaju interakciju sa poluporoznim regionom, jer će u tom slučaju regionalne države nastojati da održe ravnotežu. U slučaju središnje Azije, u periodu od 1992. do 2010. godine indikatori kao što su vojna saradnja, ulaganja u energetski sektor i demokratizacija podržavaju ovu logiku.

Počev od 1992. godine američka vlada izgrađuje vojne veze i izvodi vežbe sa srednjoazijskim državama koje su, po svemu sudeći, zainteresovane da učvrste svoju nezavisnost diverzifikacijom bezbednosnih mogućnosti.

Do 1994. godine, Kazahstan, Kirgistan, Tadžikistan i Uzbekistan su se pridružili NATO programu Partnerstvo za mir, a oficiri iz datih zemalja su izveli i nekoliko zajedničkih manevara (Nichol 2010). Godine 1997. američka administracija je pokrenula vojni program finansiranja srednjoazijskih zemalja koji je ubrzan 2002. godine sa nastupanjem „rata protiv terorizma“ i postepenog američkog širenja u regionu (pogledati tabele 5 i 6).

Tabela 5: *Vojni program finansiranja zemalja središnje Azije, fiskalna godina 2000–2010 (U.S. \$)*

	FG 2000	FG 2002	FG 2004	FG 2006	FG 2008	FG 2009	FG 2010
Kazahstan	1.500.000	4.750.000	Nema	3.465.000	1.339.000	4.500.000	3.000.000
Kirgistan	1.000.000	11.000.000	4.075.000	1.881.000	843.000	800.000	3.500.000
Tadžikistan	Nema	3.700.000	1.995.000	495.000	372.000	740.000	1.500.000
Turkmenistan	600.000	Nema	500.000	297.000	Nema	150.000	2.000.000
Uzbekistan	1.750.000	36.207.000	2.980.000	Nema	Nema	Nema	Nema

*Izvor: USAID, http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PNADS953.pdf, str. 231

Tabela 6: *Neproliferacija, antiterorizam, deminiranje i povezani programi (NADR) (U.S. \$)*

	FG 2000	FG 2002	FG 2004	FG 2006	FG 2008	FG 2010
Kazahstan	1.050.000	2.655.000	2.000.000	2.041.000	2.992.000	1.900.000
Kirgistan	–	–	500.000	2.917.000	2.488.000	1.590.000
Tadžikistan	50.000	7.500.000	300.000	1.970.000	3.164.000	1.725.000
Turkmenistan	235.000	7.000.000	–	400.000	1.050.000	1.075.000
Uzbekistan	–	4.300.000	–	–	200.000	600.000

Izvor: „US Military Aid to Central Asia, 1999–2010: Security Priorities Trump Human Rights and Diplomacy” http://www.soros.org/initiatives/cep/articles_publications/publications/occasional-paper-20101015/OPS-No-1-20101015.pdf.

U tom periodu, američko prisustvo u Avganistanu otvorilo je mogućnost za širenje američke teritorijalne moći kroz uspostavljanje vojnih baza i tranzitnih dogovora sa pojedinim srednjoazijskim zemljama. I zaista, u novembru 2001, lider Tadžikistana Enomali Rahmon (Enomalii Rahmon) i američki sekretar odbrane Donald Ramsfeld (Donald Rumsfeld) postigli su sporazum o stacioniranju 35 američkih borbenih aviona u bazi Kuljab (Goldman 2009, 24–26). U istom stilu, vođstvo Uzbekistana iznajmilo je bazu Kvarši Hanabad (K2), dok je Kirgistan odobrio raspoređivanje 3000 američkih trupa u bazi Manas (*Isto*). Kazahstan je potpisao sporazum o slobodnom preletu i prolazu američkih vojnika i osoblja kroz svoju teritoriju (Rumer 2006). Činilo se da je američka teritorijalna moć neprikosnovenjena i da će region biti lako apsorbovan u američku orbitu.

Međutim, američka teritorijalna moć je počela da opada odmah nakon svog najvećeg uzleta – u 2002. godini. Američka vojska je morala da se povuče iz Uzbekistana 2005. i bila je prinuđena da pregovara o novom sporazumu sa Kirgistanom. Region je izveo svoju difuznu ulogu. Umesto da se usidre u vodama američke imperije, srednjoazijske zemlje su odlučile da se okrenu Rusiji i Kini. Već u 2001. godini sve zemlje osim Turkmenistana koji je ostao neutralan pridružile su se Kini i Rusiji u novouspostavljenoj ŠOS, bezbednosnoj organizaciji stvorenoj da se bori protiv terorizma, separatizma i ekstremizma. Do sada je pet zajedničkih vojnih vežbi izvedeno pod okriljem ove organizacije i to 2003, 2005, 2007, 2009. i 2010. godine (Peyrouse 2010), a srednjoazijske zemlje su uspostavile koordinaciju svojih antiterorističkih politika kroz zajednički organ pod nazivom Regionalna antiteroristička struktura (RATS). Godine 2002. Rusija je iznajmila bazu Kant u Kirgistanu i ojačala svoje vojne veze sa Kazahstanom, Kirgistanom i Tadžikistanom (Uzbekistan se pridružio paktu 2006.), koje su bile oslabile 1990-tih, kroz institucionalizaciju Ugovora o kolektivnoj bezbednosti iz 1992. godine.

Slične tendencije prema difuziji uočavaju se u energetske sektoru (hidrokarbonski resursi i hidroelektrična energija) koji predstavlja svojevrsnu kičmu regionalnih ekonomija.⁹ Osim Turkmenistana čija je energetska politika koncentrisana pre svega na Rusiju i Kinu, Kazahstan je pravi primer zemlje koja vrši diverzifikaciju američkog ulaganja u rastući energetske sektor. Ranih 1990-tih, mnoge američke kompanije su uspele da uspostave prisustvo na kazahstanskim poljima nafte i gasa. Prvo i drugo

9 U slučaju zemalja bogatih hidrokarbonskim nalazištima ova tvrdnja je potkrepljena njihovom izvoznom strukturom. Udeo minerala u nacionalnom izvozu je sledeći: Kazahstan-75%, Turkmenistan-83%, i Uzbekistan-36%. (International Trade Centre, 2008) Tadžikistan i Kirgistan nemaju hidrokarbonske resurse ali su bogati hidroenergetskim potencijalom.

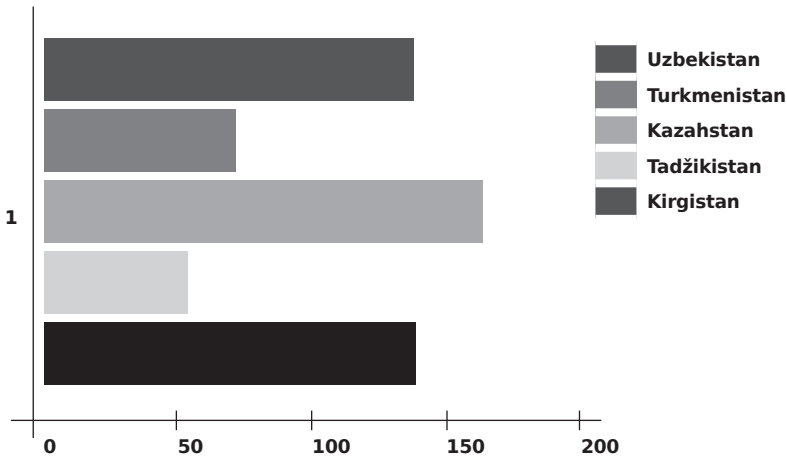
naftno polje po veličini u Kazahstanu, Kašagan i Tengiz, su pod kontrolom AGIP KCO konzorcijuma (~66% ENI, Total, Exxon Mobil, Shell, Conoco), dok je Karačaganak gasno polje pod upravom zapadnog Karačaganak konzorcijuma.

Ipak, američki kapital je iskorišćen u cilju smanjenja energetske zavisnosti od Rusije (gotovo 60% nafte i gasa se transportuje kroz Rusiju) i jačanja ekonomije. Umesto vezivanja Kazahstana za američku energetske politiku, Astana se takođe oslanja na kineski kapital. Od 2003. Peking je kupio, između ostalog, licencu na eksploataciju polja Uzen, trećeg po redu naftnog polja, zatim Petro-Kazahstan, drugu po veličini petrolejsku kompaniju u Kazahstanu i na korak je do završetka gigantskog Atirau-Alašanku naftovoda (~2500 km). U decembru 2009. Kina je okončala izgradnju gasovoda Srednja Azija-Kina dugačkog 3000 km, koji se proteže od Turkmenistana, preko Uzbekistana i Kazahstana do kineske provincije Sindang, koji bi u narednim godinama trebalo da smanji nivo gasa koji je planiran za američki Nabuko projekat i ruske gasovode (Asia Times Online 2010). Stoga, uprkos velikim ulaganjima u energetske sektor Srednje Azije američka teritorijalna moć se rasplinjava, na šta ukazuje i primer Kazahstana.

Konačno, podrška demokratiji i ljudskim pravima od strane američke vlade i zapadnih NVO čini se da nije jedina neteritorijalna sila koja nastoji da oblikuje srednjoazijski milje. Uprkos ogromnoj finansijskoj pomoći za razvoj civilnog društva i političke reforme, podjednako iz zvaničnih i privatnih fondova (videti grafikone 1 i 2), politička prava i građanske slobode, jedan od osnovnih indikatora demokratije, su slabe (pogledajte grafikon 3). Prisustvo snažnih autoritarnih vlada svakako doprinosi ovoj slici. Na primer, Turkmenistan i u određenoj meri Uzbekistan su i dalje pod manjim pritiskom američke neteritorijalne moći budući da ovi srednjoazijski režimi zabranjuju ili strogo kontrolišu pristup NVO.

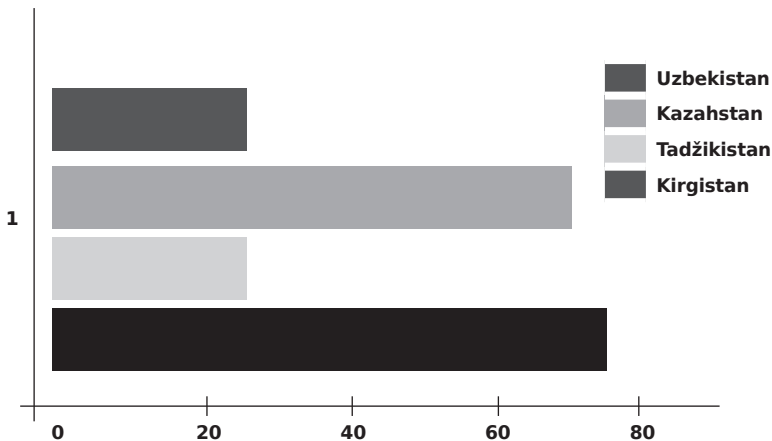
MILOŠ POPOVIĆ
POLUPOROZNI REGIONI U SVETSKOJ POLITICI:
SLUČAJ SREDIŠNJE AZIJE

Grafikon 1: *Američka pomoć namenjena demokratiji i civilnom društvu u Srednjoj Aziji 1994-2006 (u milionima američkih dolara)*

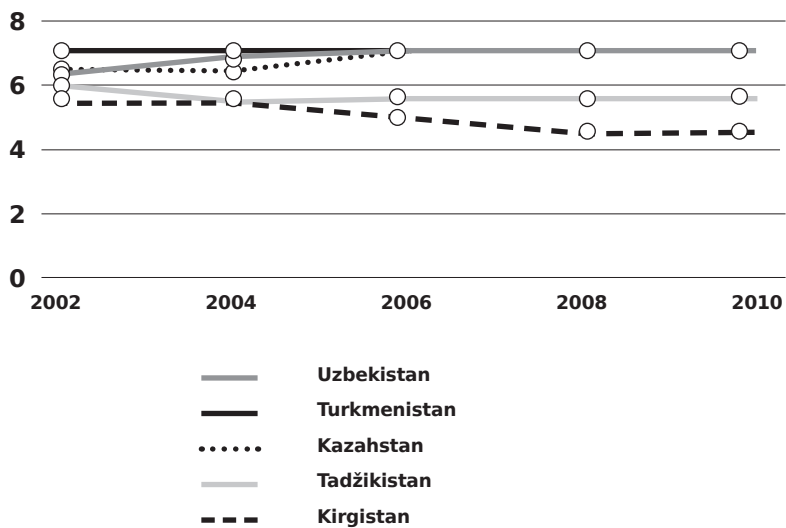
Izvor: podaci su bazirani na izveštajima američkog koordinatora pomoći Evropi i Evroaziji kancelarije Stejt Departmenta, <http://www.state.gov/p/eur/rls/rpt/c10250.htm>.

Grafikon 2: *Filantropija Džordža Soroša u Srednjoj Aziji 1994-2006 (u milionima američkih dolara)*

Izvor: <http://www.globality-gmu.net/archives/608>.

Grafikon 3: Politička prava/građanske slobode u zemljama Središnje Azije (2002–2010)*

*Rezultati su poređani 1-7, pri čemu je 1 najviša a 7 najniža vrednost.
Izvor: Freedom House, www.freedomhouse.org.

Ipak normativni pejzaž regiona je pod pritiskom drugih nedržavnih aktera koji koriste procese globalizacije da bi povećali sopstveni uticaj. Takva je uloga islamskih obrazovnih centara (džamija i madrasa) i islamiističkih pokreta koji poseduju značajan ulog u Srednjoj Aziji. Samo u prvim godinama nakon raspada SSSR broj džamija u Kirgistanu je povećan sa 15 na 50, u Kazahstanu sa 19 na 37, u Tadžikistanu, sa 17 na 40, i u Turkmenistanu, sa 5 na 30 (Rashid 2003, 54–55). Od 1990-tih i sticanja nezavisnosti broj madrasa u Srednjoj Aziji je u stalnom porastu (Kalanov i Alonso 2008).¹⁰ Štaviše, broj studenata iz Srednje Azije na univerzitetima širom arapskog sveta je u porastu kao što sam istakao u prethodnom odeljku. Većina studenata se upisuje posredstvom članstva u raznim islamističkim pokretima, radikalnim i neradikalnim, kao što su Hizb-ut-Tahrir, Islamiistički pokret Uzbekistana (IMU), i Islamistička renesansna partija Tadžikistana (IRPT) koje poseduju snažan uticaj na srednjoazijsku političku i društvenu scenu. Posebno bih istakao neke od ovih organizacija koje su učestvovala u vlasti na državnom nivou (npr. IRPT), kao i one čije se aktivnosti i članovi prostiru širom regiona (Hizb-ut-Tahrir) (Bowyer 2008, 4–16). Dakle, islam predstavlja svojevrsnu snagu koja pomaže u difuziji neteritorijalne dimenzije američke moći.

ZAKLJUČAK

Kacenstajnov „svet regiona“ nije naseljen samo poroznim i neporoznim regionima već i poluporoznim. Analizirajući Središnju Aziju, u ovom članku tvrdim da postoji verovatnoća da su poluporozni regioni više pod uticajem američke neteritorijalne nego teritorijalne moći zahvaljujući svojoj izloženosti drugim regionima i silama. Za uzvrat, ova izloženost utiče podjednako na prirodu regionalne institucionalizacije koja je obično navođena od strane spoljnih aktera, i regionalnog identiteta koji postaje hibridan. Samim tim, međuigra ovih triju dimenzija rezultira u difuznoj ulozi poluporoznih regiona koja je označena tendencijom da se rasprše političko-bezbednosni, ekonomski i idejni efekti američke imperije.

U ovom radu, Središnja Azija u velikoj meri odgovara svojstvima i ulozi poluporoznih regiona. Ali, da li se mogu identifikovati drugi slučajevi poluporoznih regiona koji bi ojačali izloženi konceptualni okvir i argument? Po

10 Nemoguće je identifikovati stvaran broj aktivnih džamija i madrasa u Srednjoj Aziji zahvaljujući velikom broju nelegalnih religijskih objekata. Kada su u pitanju registrovani objekti, u Kazahstanu danas ima više od 5000 džamija i madrasa, u Kirgistanu ih ima više od 2500, u Tadžikistanu skoro 3400, u Turkmenistanu oko 320, a u Uzbekistanu između 2000 i 5000.

mom uverenju, postoje makar tri potencijalna kandidata: Istočna Evropa (Belorusija, Moldavija i Ukrajina), Južna Azija (Bangladeš, Indija, Pakistan i Šri Lanka)¹¹ i Kavkaz (Jermenija, Azerbejdžan i Gruzija). Prvo, svaki od ovih regiona ponaosob je više izložen američkoj neteritorijalnoj nego teritorijalnoj moći. Američko vojno prisustvo i regionalne institucije su manje zastupljene u poređenju sa drugim akterima (npr. Rusija i EU u Istočnoj Evropi, Rusija na Kavkazu i Indija u Južnoj Aziji). Ipak, značaj zapadnih NVO i širenje njihovih vrednosti kao što su demokratija i ljudska prava je verovatno više naglašen, iako u različitim nivoima u tri regiona. Drugo, manjak jasnog regionalnog identiteta je prisutan u sva tri slučaja. Istočna Evropa je rastegnuta između Zapada i Rusije na svom putu ka zajedničkom identitetu; Južna Azija se nalazi na raskršću islama, hinduizma i budizma i između autokratije i demokratije; Kavkaz je pod uticajem Rusije i Orijenta.

Da li i u kojoj meri navedeni atributi odgovaraju difuznoj ulozi svojstvenoj poluporoznim regionima u velikoj meri prevazilazi glavni cilj ovog rada. No, buduće analize navedenih slučajeva mogu baciti više svetla na neophodnost konceptualne i analitičke modifikacije Kacenstajnovog okvira. ■

11 Kacenstajn smatra Južnu Aziju za neporozni region samo zato što nema središnju državu sposobnu i radu da približi region američkoj imperiji.

LITERATURA

- Acharya, Amitav i Alastair Ian Johnston. 2007. "Comparing Regional Institutions", u: Acharya and Johnston (eds.), *Crafting Cooperation: Regional International Institutions in a Comparative Perspective*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Bowyer C., Anthony. 2008. "Islamic Movements and Democracy in Central Asia: Integration or Isolation". Paper Proposal for CSID's 9th Annual Conference, 1-19.
- Brzezinski, Zbigniew. 1997. *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. New York: Basic Books.
- Buzan, Barry i Ole Wæver. 2003. *Regions and Powers. The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- "China ends Russia's grip on Turkmen gas", *Asia Times Online*, December 16, 2009, http://www.atimes.com/atimes/China_Business/KL16Cbo1.html (07/12/2012).
- Fawcett, Louise. 2004. "Exploring Regional Domains: A Comparative History of Regionalism", *International Affairs*, 80(3): 429-446.
- Rick, Fawn. 2009. "Regions' and Their Study: Wherefrom, What for and Whereto?" *Review of International Studies* 35: 5-34.
- Gilpin, Robert. 1981. *War and Change in World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goldman F., Minton. 2009. *Rivalry in Eurasia: Russia, the United States and the War on Terror*. Santa Barbara: Praeger Security International.
- Grieco, Joseph. 1988. "Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism". *International Organization*. 42(3): 485-507.
- _____. 1990. *Cooperation among Nations: Europe, America, and Non-Tariff Barriers to Trade*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Hettne, Bjorn. 2005. "Beyond the 'New' Regionalism. *New Political Economy*. 10(4): 543-571.
- Hurrell, Andrew. 1995. "Regionalism in Theoretical Perspective", u: *Regionalism in World Politics: Regional Organization and International Order*, eds. Louise Fawcett i Andrew Hurrell. Oxford: Oxford University Press.
- EurasiaNet*. "In Central Asia, Unofficial Madrasahs Raise Official Fears", by Farangis Najibullah, January 21, 2010, <http://www.eurasianet.org/departments/civilsociety/articles/pp012210.shtml>. (28/11/2010)
- Kalanov, Komil and Alonso, Antonio, "Sacred Places and "Folk" Islam in Central Asia", UNISCI Discussion Papers, № 17 (Mayo / May 2008), 173-185.
- Katzenstein, J., Peter. 2005. *A World of Regions: Asia and Europe in the American Imperium*. Cornell: Cornell University Press.

- Keating, Michael. 2010. "The Spatial Dimension", u: Kenneth Dyson i Angelos Sepos (eds.), *Which Europe? The Politics of Differentiated Integration*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Keohane, O. Robert i Joseph S. Nye. 1989. *Power and Interdependence*. Glenview: Scott, Foresman and Company.
- Kolodziej, A. Edward. 2007. *Security and International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Krasner, D. Stephen. 1991. "Global Communications and National Power: Life on the Pareto Frontier". *World Politics*, 43: 336-66.
- Lumpe, Lora. 2010. "US Military Aid to Central Asia, 1999-2010: Security Priorities Trump Human Rights and Diplomacy" http://www.soros.org/initiatives/cep/articles_publications/publications/occasional-paper-20101015/OPS-No-1-20101015.pdf. (07/12/2010)
- Mankoff, Jeffrey. 2009. *Russian Foreign Policy: The Return of Great Power Politics*. Maryland: Rowman and Littlefield Publishers.
- Neumann, B. Iver. 1994. "A Region-Building Approach to Northern Europe". *Review of International Studies*, 20(1): 53-74.
- Nichol, Jim. 1996. "Central Asia's New States: Political Development and Implications for U.S. Interests", Congressional Research Service, <http://fpc.state.gov/documents/organization/19497.pdf> (07/12/2010).
- Nye, S. Joseph. 1987. *Peace in Parts: Integration and Conflict in Regional Organization*. New York: University Press of America.
- Paasi, Anssi. 2009. "The Resurgence of the 'Region' and 'Regional Identity': Theoretical Perspectives and Empirical Observations on Regional Dynamics in Europe," *Review of International Studies*, 35: 121-146.
- Peyrouse, Sebastien. 2010. "Military Cooperation between China and Central Asia: Breakthrough, Limits, and Prospects", [http://www.jamestown.org/programs/chinabrief/single/?tx_ttnews\[tt_news\]=36123&tx_ttnews\[backPid\]=25&cHash=42beea809e](http://www.jamestown.org/programs/chinabrief/single/?tx_ttnews[tt_news]=36123&tx_ttnews[backPid]=25&cHash=42beea809e) (07/12/2010).
- Rashid, Ahmed. 2003. *Jihad: The Rise of Militant Islam in Central Asia*. London: Penguin Books.
- Rumer, Eugen. 2006. "The U.S. Interests and Role in Central Asia after K2". *The Washington Quarterly*, 29(3): 141-154.
- Sengupta, Anita. 2009. *Heartlands of Eurasia: the Geopolitics of Political Space*. Maryland: Rowman and Littlefield Publishers.
- Shaw, Timothy M. i Fredrik Soderbaum (eds). 2003. *Theories of New Regionalism*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Waltz, Kenneth. 1979. *Theory of International Politics*. New York: McGraw Hill.

- Weitz, Richard. 2008. *Kazakhstan and the New International Politics of Eurasia*. Washington: Central Asia-Caucasus Institute and Silk Road Studies Program.
- Wendt, Alexander. 1999. *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

SUMMARY

SEMI-POROUS REGIONS IN THE WORLD POLITICS: THE CASE OF MIDDLE ASIA

This paper starts off from Peter Katzenstein's premise that American Imperium affects the porousness of world regions through the processes of globalization and internationalization, but that regions simultaneously shape US policies. Expanding Katzenstein's distinction between porous and non-porous regions through the introduction of the concept of semi-porous regions, I argue that the latter are more exposed to the process of globalization than that of internationalization, that they have a hybrid identity and that their institutions are shaped by external actors. Semi-porous regions are specific to the extent that they neither encourage American power nor they oppose it, but aim to balance it through the absorption of external influences. The empirical validity of this concept and argument are demonstrated in the case of Central Asian region, 1992-2010 by analyzing processes that led to the rise and fall of American military presence, investments into the oil and gas sectors and the influence of western NGOs.

KEY WORDS: regions, power, globalization, semi-porous, Katzenstein, US, Central Asia